

Ősmagyar hadügy az idevonatkozó öt keleti kúffó alapján.

Öt oly keleti forrást ismerünk, melyeknek idevágó tudósításai *minden kétséget kizáróan* a vándorló ősmagyarorságról szólnak s amelyek a *forráskritika élesnagytűs szemüvegén keresztül vizsgálva elfogadható anyagot szolgáltatnak az ősmagyar hadügy kérdésében.* Ezen öt keleti kúffó keletkezésük sorrendjében a következő: Ibn Rusztaħ „Értékes drágaságok” című könyve (íródott a X. század első felében), Gardízi „Tudósítások ékessége” nevezetű munkája (a XI. század ötvenes éveiből való), al Bakrí-nak a XI. század legvégén írt „Birodalmak és útvonalak könyve”, Muhammad-i Aufi-nak a XIII. század közepe táján szerzett „Anekdoták gyűjteménye” című terjedelmes kompilációja és végül Sükrüllah ibn Siháb-nak „Történetek szépsége” nevezetű világhistória-egyvelege, melynek keletkezését már a XV. század közepére tehetjük.

Ismeretes, hogy az imént említett öt keleti forrásnak az ősmagyarokra vonatkozó része egy valószínűleg a IX. század fele táján keletkezett ősforrásra megy vissza, melyet al-Dsaiháni nevezetű vezír beleolvasztott a „Birodalmak és útvonalak könyve” címen írt arab nyelvű könyvébe, alapulvén Ibn Churdáħbah-nak ugyanily nevű munkáját.

Az is ismert katasztrófális jelenség, hogy Dsaiháni-nak¹ imént említett könyve mindezideig még nem került napvilágra — *habár minden reményünk megvan arra, hogy végül mégis csak elő fog kerülni.* Nemkülönbén súlyos baj az is, hogy Ibn Churdáħbah szintén megnevezett munkája csak két kéziratban van meg, melyek minden valószínűség szerint hiányosak s ősmagyarjaink még csak meg sincsenek említve bennük. (*Lehet, hogy az eredetiben sem voltak megemlítve.*)

Éppen az imént említett sajnálatos tények folytán rá vagyunk utalva a fentemlített öt forrásra, melyekben a vándorló őseinkre vonatkozó eredeti tudósítás nem egy mondata

¹ Dsaiháni-ról és elveszett munkájáról írt dolgozatomat lásd a londoni Keleti Intézet Bulletin-jében (Vol. V. part. I; 15—25. oldal).

— igen gyakran — erősen torzulva, illetve csúnyán meg-
rövidítve jelenik meg.

Az alább következendő tárgyaláshoz szükséges, eredeti
kéziratosokat — al-Bakrí-ét kivéve — mind a helyszínen tanul-
mányoztam.

Ami az ősmagyar katona *ruházatát* illeti, arra nézve a
fenti szövegekben csak nagyon szerény adatokat találhatunk.
Ibn Rusztaһ egyik mondatából esetleg arra az eléggé ismert
tényre lehet következtetni, hogy az ősmagyar harcos szeret-
tett jól és szépen öltözködni. Hiszen — mint az ezen mondat-
ból eléggé kiviláglik — ősmagyar harcosaink a cserébebocsá-
tott foglyokért járó árúk közül a fősúlyt a bizánci brokát-
szövetekre és gyapjútakarókra vetették. (Gyapjútakarókra
igen nagy szükségük lehetett ama kemény telek miatt, mel-
lyek a délorosz-steppén uralkodnak). Gardízi szintén említi
az ősmagyarok jó külsejét, szemrevaló voltukat, brokát ru-
hájukat. Sükrüllah ibn Siháb szerint ősmagyarjaink az álta-
luk foglyul ejtett szlávokról és oroszokról még a cobolyprém-
ruhákat is lehúzták — valószínűleg azon célból, hogy ezeket
a prémruhákat sajátmaguk használatára tartsák meg. Thúry
József is említi kitűnő cikkében:^{1a} „Természetes, hogy az álla-
tok bőréből csinált ruháknak nagy divatja volt eleinknél...“
(Köztudomású, hogy az állati prémekből, bőrokból készült
ruhadarabok még ma is igen nagy közkedveltségnek örven-
denek Keleten, nemcsak a nomád, hanem a letelepült lakos-
ság körében is.)

A harcos *fegyverzetét* illetőleg a fenti szövegek úgyszól-
ván semmit sem mondanak. Csupán Gardízi említi annyit,
hogy „fegyvereik ezüstözve² vannak és gyöngyökkel bevon-
vák“. Ebből mindössze annyi világos, hogy vándorló őseink
valószínűleg nagyon megbecsülhették fegyvereiket, felékesít-
vén ezeket ezüst díszítéssel. Természetesen! Hiszen egy
steppe-vidéken nomadizáló népnek mindene a fegyver. Addig
tudja létét fenntartani s addig képes uralkodni a környező
népek falánk tömegein, amíg fegyverét vitézül forgatja. Mi-
helyt ez kihull kezéből, sorsa megvan pecsételve.

Gardízi előbb említett kitétele esetleg arra enged követ-
keztetni, hogy Dsaiháni elveszett munkája — feltéve, hogy
a szóbanforgó betoldás nem magának Gardízi-nek, vagy a
másolónak önkényes műve — talán kielégítő módon emlé-
kezett meg e fegyverek fajairól, ezek mineműségéről. Bármí-
ként is álljon a dolog, meg kell állapítanunk, hogy a fegyve-

^{1a} „A régi magyar és török hadviselés.“ (*Hadtörténelmi Közlemé-
nyek*: 1888: 588. oldal.)

² Igen jól tudjuk, hogy a hazánkban feltárt honfoglalás-korabeli
sírok egyikében-másikában ezüsttel kivert fegyvereket (kardmarkolatot-
kat stb.) találtak.

rek említése tekintetében is a bizánci kútfők aránytalanul többet és értékeesebbet nyújtanak Gardízi imént említett kitételénél.

Az egyes harcós *kiképzéséről* ezen keleti szövegekben egyetlenegy szót sem találunk. Egyébként is a vándorló népeknél a szó mai értelmében vett kiképzésről nem is igen lehet beszélni. Ott a harcós úgyszólván gyerekkorában, játszva szerzi meg azokat a gyakorlati ismereteket (elméleti kiképzésről ez esetben szó sem lehet), melyek őt már 15—18 éves korában „harcos”-sá teszik.

Az egyes harcós *fegyelme* tekintetében Ibn Rusztah-nál olvashatjuk (miként azt már Salamon Ferenc is megfigyelte³), hogy „minden magyar e *dsilah* nevezetű vezérembernek engedelmeskedik úgy a támadó, mint a védelmi háborúban, valamint más egyéb ügyben is”. Ugyanezt a gondolatot fejezi ki rövidebben Gardízi is. Ezekből a mondatokból mindössze az világos, hogy a vándorló magyarság engedelmeskedett feljebbvalóinak, ami nagyon természetes is, hiszen csakis egy fegyelmezett nép képes oly pompás fegyvertényekre, mint amilyenekkel már a vándorló magyarság dicsekedhetett s amelyeknek maradandó nyomai már a fenti öt keleti szövegfoszlányokban is megvannak. Ezen tudósítások tárják eléink ama állandó háborúk és villongások sorozatát, melyekből — e keleti nyelveken íródott információk szerint — vándorló eleink állandóan győztesekként kerültek ki. Épp ezen érdekes kitételek folytán nyugodtan állítani merészelhetjük, hogy a vándorló magyarság mindenegyes harcosa acélfegyelem alatt állott. Erre nézve valóban klasszikus kitételeket találhatunk Böles Leo „Taktikájá”-ban: „Ezt a népet pedig, jóllehet egyetlen főnek uralma alatt áll, nem szeretettel, hanem rettegéssel tartják féken, bűnöseiket a főnökök szigorú és súlyos büntetéseknek vetik alá; munkát s fáradalmat magasztosan elvisel, tűri az égető meleget és fagyalaló hidegét s nomád életéből következő egyéb nélkülözéseit a szükségeseznek.”⁴

Ami az egyes harcós *harcikészségét* illeti, errenézve mindössze Gardízi-nál találunk egy-két általános frázist: „A magyarok talpraesett emberek...” Gardízi eme kitétele ugyan éppen úgy vonatkozhatik a már letelepült magyarságra is, azonban ezen eshetőség a mi vizsgálódásunk keretében nem fontos. Hiszen ha egy népet ma „talpraesett” jelzővel illetnek, akkor az a nép „talpraesett” (tehát valószínűleg: vitéz, derék, kitartó) lesz 50, sőt 100 év múlva is. Egy

³ „A magyar haditörténethez a vezérek korában” (*Századok*: 1876; 702. oldal).

⁴ *M. II. K.*: 55—54. oldal (Magyar szöveg).

nemzet jellemének, vagy faji bélyegének egy-két megnyilatkozása néha évezredekken keresztül sem változik meg.

Hogy azonban mily magas nivón állhatott az ősmagyar katona harcikészsége, arra nézve a legszebb — közvetett — bizonyíték azoknak az eredményes rajtaütéseknek sora, melyekről a fenti szövegek is megemlékeznek s amelyekről még később szó lesz.

A harcos *jellemét* illetőleg a fentebbi szövegekből — ezek közül főleg Sükrüllah ibn Siháb idevágó mondataiból — mindössze annyi világlik ki, hogy az ősmagyar harcos vitéz, de nyers, kegyetlen és kapzsi katona lehetett — mint általában a steppelakó nép katonái szoktak lenni.

Végül az ősmagyar harcos *napi foglalkozására és életmódjára* vonatkozólag az öt szövegrész alapján mindössze csak annyit tudunk, hogy vándorló őseink — tehát minden valószínűség szerint a harcosok is — sátrakban laktak. Továbbá szintén ezen tudósításoknak az ősmagyarok állandó harcairól szóló mondataiból sejteni merészelnünk, hogy életük s így napifoglalkozásuk legnagyobb része is háborúskodás s az ezzel kapcsolatos „mellékfoglalkozások“, — tehát: zsákmányolás, hadifoglyok kezelése, ezek árúbabocsátása — közepe telt el...

Már most a következő kérdés lenne: vajjon mit köszönhetünk a szóbanforgó keleti kútfőknek az orosz steppéken csatangoló őseink *hadserégét* illetőleg.

A vándorló ősmagyarság hadserégének *fegyverneme* — a fentebb közölt szövegrészek szerint is — csakis egyedül a lovasság lehetett. Most már csak az a kérdés, nehéz, vagy könnyű lovasság-e? Erre a kérdésre az öt szövegben semmiféle feleletet nem kapunk. (Thúry a már említett hadtörténeti cikkében⁵ — Bölcs Leó „Taktiká“-ja nyomán — hangsúlyozza, hogy az ősmagyar nép serege tiszta lovasság volt. Ugyanezen oldalon idézi Vámbéryt is, mint olyat, aki — a „Magyarság Eredeté“-ben — csaknem kizárólag könnyű lovasokból állónak veszi az ősmagyar sereget. Valamivel odább⁶ Thúry a magyar sereget könnyű lovasságnak veszi. Hazai Samu kitűnő cikkében⁷ a honfoglaló magyarokról szólva szintén megemlíti, hogy a magyar sereg csak könnyű lovasságból állott.)

Ami ezen ősmagyar sereg *alapját* illeti, errenézve semmi pozitívumot nem nyerünk a boncolókésünk pengéje alatt levő öt keleti szövegben. Azonban ismerve a steppevidéki no-

⁵ „A régi magyar és török hadviselés“. 564. oldal.

⁶ 574. oldal. —

⁷ „A X. századbéli magyar hadügyről“ (*Hadtörténelmi Közlemények*: 1888; 550. oldal).

mád államok katonai színezetű szervezetét és életmódját teljes mértékben magunkévá kell tennünk Hazainak a következő megállapítását,⁸ mely az ő cikkében ugyan nem a dél-orosz steppéken barangoló őseink, hanem már a honfoglaló magyarság hadieréjére vonatkozik s amely idézet így szól: „Egyedül az *általános védkötelezettség* képezhetette a honfoglaló magyar hadsereg alapját“.

Az ősmagyar lovassereg *létszámát* a már említett őstudósítás — miként az Ibn Rusztah, Gardízi és Muhammad-i Aufi szövegréseiben látható — 20.000 lovasra tette. Ezen adat — úgy látszik — többé-kevésbé pontos létszámát jelentette egy bizonyos időpontban a dél-orosz síkságon éledgélő ősmagยarság lovasseregének — amint az imént említett három szövegből ez úgyahogy kiviláglik. Sajnos, csak azt nem mondja az említett három szöveg, hogy vajjon ezen 20.000-es számadat az ősmagyar hadsereg „békebeli“, vagy „hadi“ létszámra emelt számerejét fejezi-e ki. Ha elképzelni merészlünk a besenyő, kazar, szláv és más egyéb népek közé ékelt ősmagยarság súlyos helyzetét, nyugodtan állíthatjuk, hogy őseink életének normális menete ebben az állapotban túlnyomóan háborúskodás és villongások közepette telt el annál inkább, mivel — úgy látszik — népünk már csecsemő korában is úgynevezett „katonanép“ volt, azaz már veleszületett őshajlamainál fogva is szerette a kardot serényen forgatni. Éppen ezért, itten „békebeli“ állapotról nem is igen beszélhetünk. Ezen esetben a 20.000 főnyi számadat^{9a} valószínűleg az ősmagยarság egész haderejének — hogy úgy mondjam — „hadilétszámá“nak közepes értékét jelenthette egy bizonyos időpontban.

Mármost, hogy ezen 20.000 lovas zsoldos, avagy sor-katonaság volt-e, arranézve az öt szövegrész semmit sem mond. Ezen problémával kapcsolatban a néha nagy fantáziával megáldott Salamon Ferenc ismert cikkében Ibn Daszta (nálunk: Ibn Rusztah) 20.000 ősmagyar lovasról szóló mondatának magyarázásakor megjegyzi:⁹ „Jogunk van föltenni hogy mivel itt is nem a nemzet, hanem a fejedelem lovasságáról van szó, hasonlókép *zsoldost* kell értenünk“.

E 20.000 főnyi lovashadseregnek vezére — s e szövegek szerint egyúttal „királya“ is — a kendei volt, míg ugyan-ezen haderő *tényleges* parancsnoka (Ibn Rusztah és Gardízi szerint) a *dsilah* (gyula) lehetett.

⁸ Lásd említett cikkét; 398. oldal.

^{9a} Természetesen, a szállások védelmére rendelt „tartalék lovasság“ ezen létszámba nem foglaltatott benne — amint az a szóban levő keleti szövegekből eléggé érthetően kiviláglik.

⁹ „A magyar haditörténethez a vezérek korában“ (*Századok*, 1876; 17. oldal).

Ezen cikk keretébe nem tartózkodhat e két méltóságnév nyelvészeti boncolgatása.

Hóman Bálint „Östörténetünk keleti forrásai” című ki-tűnő cikkében e két méltóság mibenlétéről többek között a következőképp emlékszik meg:¹⁰ „Ibn Rosteh szövegéből világosan kitűnik a kende hadvezéri hatásköre — ő vezeti hadba a lovasokat”. Két oldallal odébb¹¹ a nevezett jeles tudós így szól: „Leghelyesebben ítélte meg a két méltóság viszonyát Pauler, ki értelmezésünkhöz hasonlóan a gyulát az idősb, böles törzsfők közül választott bírónak, a nemzet tulajdonképeni fejének tartja, a kendét pedig az ő helyettesének, ki főleg harc idején vezet az öreg gyula helyett.”

Ha jól megrágjuk a szóbanforgó keleti szövegeknek idevágó cikkelyeit, úgy feltehetjük, hogy esetleg a kendeheknek (kende), mint a „király”-nak nemcsak fővezéri, azaz katonai főhatalma volt, mert hiszen a „király” („fejedelem”) nemcsak a legfelsőbb hadúr. Viszont Ibn Rusztah és Gardízi megfelelő mondataiból következtetve azt vélhetjük, hogy a *dsilah* (gyula) nemcsak a háborúban, hanem a békében is esetleg a kendehek helyettese lehetett s így őneki is nemcsak katonai, hanem talán polgári hatalma is volt.

A vándorló ősmagyarok seregének *élelmezésére és anyagutánpótlásra* nézve ezen öt, szóbanlevő szövegrészben — feltéve, hogy az idevonatkozó mondatok teljes egészükben helytállóak — igen szép kitételeket találunk, melyekből — közzetve — arra következtethetünk, hogy az ősmagyar sereg élelmezésének és anyagutánpótlásának egyik főforrása a *harácsolás* lehetett. Ugyanis ezen keleti szövegek (az egyetlen al-Bakrí-t kivéve) szerint az ősmagyarok állandóan bebecsapkodnak az őket körülölelő területekre s ottan számos rabszolgát zsákmányolnak, akiket azután kifosztva eladnak különböző közszükségleti áruért. Azt is látjuk Ibn Rusztahnál és Gardízi-nél, hogy nomád őseink a szlávokra állandóan súlyos terményadókat róttak ki. Ígytehát mindezen tudósítások nyomán nyugodtan feltehetjük azt is, hogy vándorló eleink az általuk megfélemlített nomád, félnomád és letelepült népeket alaposan sarcolgatták, nem kímélve azoknak semmiféle ingóságát. Hazai Samu megjegyzi a honfoglalás-kori magyarságról, hogy „a magyarság seregének élelmezését harácsolás útján fedezte”.¹² Ezen megállapítást — a most elmondottak alapján — bátran vonatkoztathatjuk vándorló őseinkre is. (Ha úgy tetszik, épúgy vonatkoztathatjuk az ősmagyarságra Hazainak szintén a honfoglaló, illetve kalan-

¹⁰ *Századok*: 1908, 880. oldal.

¹¹ Lásd ugyanott, 882. oldal.

¹² Lásd előbb említett cikkét: 560. oldal

dozó eleinkre megállapított mondatait, melyek szerint: „Ha a magyarságnak egyedüli életfentartási módja a hadjáratokban rejlett s ezt szégyenleni nincs ok, mert hiszen a művelt Róma sem cselekedett századokon keresztül másképpen...“¹³ Viszont épúgy nem lehet szemére vetnünk a néha elfogult Marquart-nak azt az érdekes megállapítását, mely szerint: „Es ist aber immerhin ein gutes Zeugnis für die Festigkeit des Chazarenstaates, dass er es vermocht hat, die Magyaren zu bändigen...“¹⁴ Következő kitételében¹⁵ azonban már nyílt elfogultságot vélünk észlelni: „Doch auch hier fällt ein Vergleich zwischen der Beendigung der Awaren- und Magyarenplage sehr zu Ungunsten des deutschen Reiches aus; denn während der grosse Karl ganze Arbeit machte, ist Otto der Grosse auf halbem Wege stehen geblieben.“ Marquart ezen mondatokat főleg már a kalandozó magyarokra érti.)

Természetesen vándorló eleink hadseregének másik — s talán még a harácsolásnál is fontosabb — főcletforrása maga a *steppe* lehetett. Az orosz steppe-vidék kiapadhatatlan fűtengere nyújtott megélhetést az ősmagyar harcos lovának, valamint a sereg mögött haladó lábas jószág tömegeinek. Ezen föltevésünkre nézve igen szép mondatokat találunk a vizsgálatunk tárgyát képező öt keleti szövegben. Ibn Rusztahnál látjuk, hogy az ősmagyarok „arrafelé utaznak, ahol takarmányt és termékenységet találnak.“ Körülbelül ugyanily értelmű mondatot találunk al-Bakrí-nak arab szövegrészében is. Muhammad-i Aufi idevágó mondatai között találjuk, hogy vándorló őseink „állataikkal utaznak.“ Közvetett módon ugyan, de talán annál szebben megerősít minket legutóbbi feltevésünkben a már szintén ismertetett Sükrüllah ibn Siháb-nak általam felfedezett idevágó mondatai, melyek szerint nomád őseink „*bárhová is utaznak*“ (tehát a háborúba is?), összes podgyászukkal, kíséretükkel, a trónussal, sátrakkal és állataikkal együtt utaznak.“

Ezen legutóbbi idézetek megerősítik főleg Bölcs Leó „Taktikájá“nak idevágó mondatait, melyeket már Salamon Ferenc is ismertetett és méltatott említett tanulmányában s amelyek nyomán ugyancsak ő megállapítja, hogy „a magyar hadrend léghátulját tette a nemharcolók tömege, a teherhordásra és élelemre szánt állatsereg a hozzávaló fegyveres fedezettel.“¹⁶ Egy másik megállapításában S. ezt mondja:¹⁷ „A

¹³ Lásd ugyanott: 407. oldal.

¹⁴ I. *Marquart*: Osteuropäische und ostasiatische Streifzüge: Leipzig, 1905, XI. oldal.

¹⁵ Ugyanott: XIII. oldal.

¹⁶ 691. oldal.

¹⁷ Ugyanott: 751. oldal.

byzanti írók felfogása szerint is a magyar serget igen nagy-számú lábasjóság kísérte.“ ...

Vándorló őseink *haditaktikájára* vonatkozólag mind-össze egy-két kevesetsejtető szót, illetve mondatot találhatunk a vizsgálat alatt levő öt szövegidezetben. Ibn Rusztah-nál látjuk, hogy az ősmagyarok „rajtaütnek a szlávokon.“ Körül-belül ehhez hasonlót olvashatunk Gardízi-nél is. Hogy a rajtaütések ezen sorozata vándorló őseinkre nézve legtöbb-ször győzelemmel végződhetett, azt ugyancsak ezen szövegek-ből — az egyetlen al-Bakrí-t kivéve — már láttuk. Viszont a harácsolásra, valamint a foglyok bánásmódjára és ezek eladására vonatkozó mondatokból — melyeket már tárgyal-tunk — arra következtethetünk, hogy nomád őseink a — úgy látszik — főleg rajtaütések által szerzett győzelmeiket a végletekig kiaknázták. Mindezek nyomán feltehetjük, hogy a vándorló magyar sereg taktikájának főjellemvonása a *rajta-ütésben s az ezáltal szerzett győzelem fenéig való kiakná-zásában rejlett.* De mármost, hogy mily támadóalakzatban s mi módon hajtották végre ezen támadásaikat, arranézve e négy szöveg egy szót sem szól. A bizánci krónikák ideszóló cikkelyei sokkal világosabb értelemben szólva összehasonlí-tathatatlannal többet nyújtanak a délorosz steppén csatangoló őseink taktikájáról s így ama harcászati adatok, melyeket az imént tárgyaltunk a szóbanforgó négy keleti szöveg alap-ján, nem sok újat mondanak. Inkább csak szerényen, de találóan megerősítik főleg Bölcs Leó „Taktiká“-jának ide-vágó klasszikus megállapításait.

Már most az a kérdés, találunk e *stratégiára* vonatkozó adatokat a szóbanforgó öt szövegben. Tudjuk igen jól, hogy ily adatok keresése kissé nehéz és kényes feladat főleg azért, mivel a steppéken csatangoló nomádseregek esetében a háború idején a taktika játksza a vezérszerepet, stratégiáról úgyszól-ván csak nagyon ritkán — mint például Dsingiz khán eseté-ben — avagy egyáltalában nem is beszélhetünk. Ha jól meg-nézzük Ibn Rusztah, Gardízi, Muhammad-i Aufí és Sükrüllah ibn Siháb ideszóló szövegrészeit, azt véljük látni, hogy ezek a nomád ősmagyaráságnak a szomszédos népekkel folytatott háborúiról, esetepátéiról, mint *támadójellegű* hadműveletekről szólnak. (Ily mondatok: ...„és főlény-ben vannak mindazon szlávok felett, akik közeliükben lak-nak“ ... „A magyarok rajtaütnek a szlávokon“ ... „...s ők mindannyian a szlávok ellen portyáznak“ ... „...s a guzok, szlávok és az oroszok ellen indulnak“ ... „Állandóan a szlávokat támadják meg“ ... „Mondják, hogy a kazarok már a korábbi időkben körülárkolták magukat a magyaroktól és ezeken kívül más környező népektől való

óvakodás miatt.) Ezen mondatokból elég tisztán kiviláglik ezen háborúknak a magyarok által való *kezdeményezése*, melynek — mint az közismert tény — döntő jelentősége van a hadászatban. Valószínűleg ezen *kezdeményezés* volt egyik főoka ama sorozatos ősmagyar győzelmeknek, melyekről e négy forrás minden kétséget kizáróan a merev tárgyilagosság legridegebb hangján megemlékszik. Úgy látszik, ezen *kezdeményezés* nagy jelentőségét megértette Árpád is és az ő vezér-utódai, akiknek hadjáratairól épen Hazai Samú oly találóan állapítja meg: „A vezérek korabeli magyarok háborúikat támadólagosan viselvén már eleve biztosították maguknak az iniciatívában, vagyis az ellenség megelőzésében rejlő előnyöket.”¹⁸ Ugyanazon az oldalon a kitünő szakember imígyen szól: „A magyarság szóbanforgó hadjáratai a kezdeményezés nagy horderejét fényesen erősítik.”...

Mielőtt cikkem legvégére érnék, szabad legyen Ibn Rusztah szövegének egyik idevágó kitételéről szólanom.

Ime így szól Ibn Rusztah: „Mondják, hogy a kazarak már a korábbi időkben *körülárkolták* magukat a magyaroktól és ezeken kívül más környező népektől való óvakodás miatt.”

Erre az idézetre nézve Marquart nagyhírű, de sok tekintetben már elavult munkájában a következőket mondja: „In dieser Notiz ist allerdings nur von einem Graben die Rede, während Konstantinos Porphyrogenetos von einer Backsteinfestung Sarkel am Don spricht. Ich glaube aber trotzdem, dass beide Berichte auf dasselbe Ereignis zu beziehen sind und sich gegenseitig ergänzen. Es wird sich um ein ganzes Befestigungssystem handeln, von welchem der Byzantiner nur das wichtigste Stück, die Festung Sarkel hervorhebt. Aus Ibn Rusta erfahren wir noch, dass diese Befestigungen in erster Linie gegen die Einfälle der Magyaren gerichtet waren, die sich damals also besonders lästig gemacht haben müssen. Gegen die Petschenegen kann Sarkel nicht ursprünglich angelegt worden sein, da diese damals noch östlich von der Wolga sassen.”¹⁹

Tudjuk, hogy nomád őseink — mint azt láttuk már — állandóan be-becsapkodtak a szomszédos területekre. Tehették ezt annál inkább, mivel az őket környező népek nagyrésze szintén steppekben éldegélt, ahol áthághatatlan határokról — abban az időben — szó sem lehetett.²⁰ Legfeljebb a

¹⁸ Lásd a már említett tanulmányát; 559. oldal.

¹⁹ L. említett munkáját; 28. oldal.

²⁰ Az egyes népek területeit egymástól elválasztó pusztaságok nem tekinthetők komoly akadálnak egy olyan harcias nép számára, mint amilyen épen a vándorló magyar nemzet volt.

folyók szerepelhettek — ideig-óráig — mint védőgátak (országhatárok), azonban egy, a steppén végbemenő népvándorlás idejekor, mikor a népek higany-nyugtalan állapotukban egymáson keresztül-kasul gázolnak, ezek a „határok“ is csak ideiglenes akadályok a nomád seregek részére, melyeknek egyébként is nagy gyakorlatuk van a folyók átúsztatásában. Ezek folytán állíthatjuk, hogy egy steppén élő, nomád vagy félnomád nép „határai“ — nyugtalan viszonyok között — állandóan vibrálnak; hol tágulnak, hol összébbhúzódnak. aszerint, amint azt pillanatnyi hatalmi állapotuk hozza.

És a környező országok eme „határtalansága“ csalogatta talán leginkább a mi nomád őseinket állandó becsapásokra. Nyugodtan merészelnék állítani, hogyha a vándorló ősmagyarország ottartózkodása idején az orosz steppéken keresztül törhetetlen gyepekkel, avagy más módon kijelölt, mesterséges határok között laktak volna a környező népek, az általunk tárgyalt keleti források kevesebbet beszélnének őseink becsapásairól...

Épen ezen legutóbbi eszme-futtatásunk folytán arra lehetne gondolnunk, hogy az *Ibn Ruszta* által említett „körülárkolás“ a kazaroknak oly óvintézkedése az őket környező — túlnyomólag mozgási állapotban levő — népek ellenében, mellyel a kazarok talán semmi mást nem akartak, mint meghúzni — azon vidéken talán a legelső — mesterséges határt önmaguk és kapzsi szomszédaik között főleg azon célból, hogy ily módon már eleve is kizárják a határvillongásoknak — a háborúskodás egyik szülőanyjának — még csak lehetőségét is.

Ez esetben *Ibn Ruszta* e kazarokról szóló idézete egy igen értékes tudósítást jelent a mi résziinkre, mely pompás keresztmetszetben tárja eléink azt a — mondhatnám — pillanatot, amikor egy jellegzetesen steppevidéki nép önmaga körül *mesterséges határt* kényszerülvéen húzni fokozottabban mértékben igyekszik megvédeni országa területének minden talpalatnyi földjét a falánk szomszédok ellenében, azon célból, hogy ezáltal önmaga is az állami életnek egy tökéletesebb formájára térjen át...

*

Amint láttuk az öt arab, perzsa és török nyelven írt szövegből, az ősmagyar hadügy tekintetében a keleti kútfők csak gyér adatokat szolgáltatnak résziinkre, melyek között azonban értékes kitételeket találhatunk.

Janicsek István.